

S Z E M L E

SZELLEMFRONT HITLER ELLEN

Hitler Németországán az első rést a Barnakönyv ütötte. A leg hamarabb a könyvmáglya bosszulta meg magát. Amszterdam, Zürich, Párizs és Prága német könyvkiadói egyre másra jönnek a gyűlölet és nosztalgia harci könyveivel. Lothar Frei könyve (Deutschland wohin? Europa Verlag, Zürich) egyformán számadás és utmutatás akar lenni. Értéke: friss, drámai pergetése, ökonomikus anyagbeosztása. Az ember egy ültőhelyben megegyeszer végigélheti az előzményeket, melyek nyilegyenesen mutatnak Hitler felé. A Gleichschaltung minden vonatkozásában (állam, nép, egyház, kultúra, munka) tanulságosan van felvázolva. Ha így egyszerre és együtt látja az ember, hogy mit művelt a Hitler-Goebbels-Göring triász, akkor kell, hogy kétség fogja el: Lehet-e változtatni még itt, ahol a méreg, egy infernális propagandagépezet segítségével, már annyira a mélyre hatolt? Frei sokkal optimisztikusabb: konzekvenciákat von, a mellére üt; harcra, harcra, harcra. Minden neki nem tetsző dolgot el akar takarítani a nagy roham útjából, kategorikusan, cáfolhatatlanul jelenti ki „Hitler utját Wells és Thälmann egyformán egyengették.” Ilyen beállítás a fenébe kergeti a meglevő pártokat, hogy így álmodozhasson egy új front lehetőségéről, mely nem más, mint „harc a szabadságért”. („A nemzeti szocializmust csak olyan szocializmus tudja áthidalni, melynek főismérve a szabadság”) Frei nagy szólammokkal dolgozik, optimizmusa érthető, ha azonban közelebbről vizsgáljuk ezt a harci riadót, akkor nem más ez, mint nagy-nagy nosztalgia, emigránsvágy, sóhajtás az otthon, a haza: Németország felé. Szociális jogon, szabadságjogon, németjogon? Frei igényét a frontharcos joggal igazolja: „Ép' mi frontharcosok látjuk, hogy a mai Németország árulást jelent a frontbarátság szempontjából”. Ez a frontharcos, ez a bajtársi beállítás (Bajtársak mi azért is visszaszerezzük magunknak Németországot!) gyengíti és szigeteli a konzekvencia végmegállapításait, melyeknek így elvész átütőerejük.

Frei könyvében megállít egy korszerű technicus: Gesinnungsinflation. Frei így a legnagyobb veszélyt jelzi a Gleichschaltungtal kapcsolatban: itt törhető át a legkönnyebben a front, mert a meggyőződés: jellem dolga. A jellemet megtörni, megdolgozni: a náci propagandagépezet tudja, hogy hol van a kutya eltemetve. „A marxizmus szétverése után a jellem az az ellenfél, melyet a nemzeti szocialisták a legjobban üldöznek.” Van Freinak még egy másik megállapítása: „A szemlemer, gondolkodásra való apelláta kellett, hogy csődöt mondjon egy párttal szemben, mely elsősorban irracionális erőkre támaszkodik.” Hogy ez a Gesinnungsinflation a legderekabbakat is kikezdi, hogy irracionális erők valósága létezik és végül, hogy a tiszta szellemi küzdelem, kell hogy csődöt mondjon egy hitleri rendszerrel szemben azt Ferdinand Bruckner új drámája Die Rassen (Verlag Opprecht & Helbling, Zürich) bizonyítja.

Helén egy gazdag zsidó gyáros lánya, otthonról elundorodva, már két éve él együtt egy „fajtiszta” árja diákkal: Karlannerrel. A törvítézből embert faragott. De jön a meggyőződésinfláció, jönnek az

irracionális erők: az utak szétválnak, a szívek megszakadnak. De amíg tart a sör, amíg a fáklyásmenetek és lobogók irracionális dologzik, addig Karlanner feszes vigyázatban fogadja és teljesíti a parancsokat: zsidóbojkott, szimatolás, gyalázkodás. Az ébredés: halál. Amikor a lány veszályban van: ő szalad óvni, figyelmeztetni: meneküljön. Itt ebben az utolsó találkozásban, ahol gyönyör és fájdalom, szerelem és történelem, sirás és megismerés marják, marcangolják egymást, itt eltűnik a zsidó, el a német, itt tiszta emberiség csendül ki későn, de megtisztultan — halálra, hogy mégis élet lehessen belőle. Karlannernek, az „árulónak“ bűnhődni kell: a feme végez vele. Bruckner emberi hangon beszél: Goebbelsék kénytelenek kiközösíteni. De mert egy német költő Zürichben igazságot beszél: a világ kénytelen rá figyelni. „Ebben a pillanatban igazságról beszélni: nem német dolog“: ezt a mondatot az előadások közönsége minden este és mindenütt végigtapsolja, így szolgáltatta elégtételt Brucknernek, Helennek, Karlannernek, a megtaposott véresre gyilkolt, sörrrel lelocsolt emberiségnek, mely ezt a szót: „faj“ nem ismeri. Bruckner az embertelen valóságához a legfinomabb eszközökkel nyúl. Ez a módszer már egy-maga is távolságot szakít a gyilkos német valóság és az emberlelkiség közé. Ez a distancia a gyűlölet átokfortéjánál is többet beszél és jobban pellengérez. De vannak jelenetek, amikor az ember érzi: ezt a valóságot ököllettel kell megragadni, ezt a valóságot nem lehet, nem szabad szellemi régiókba emelni, ezt a földön kell elintézni nyersen, durván: szemet szemért, fogat fogért. Bruckner drámájában a szellememberség, hadakozik. Nem véletlen, hogy hordozói egy zsidó nő és egy láthatatlan szellem: „A Hang“. Bruckner drámájában a zsidóság Hitler elleni harca kristályosodik szellemfegyverré. Csak így lehet zsidó dráma, mert ez a harci forma a zsidóság küldetéses lényege: a letiport szellem fanatikus hitese azértis küzdelme, mely még a gyilkos valóság ellen is szellemvértetben küzd. Hogy ez mennyire így van, azt a zsidó szellemiségnek két olyan embere igazolja, mint Lion Feuchtwanger és Arnold Zweig. A Streichriften des Europäischen Merkurs (Paris) sorozat első vitairata: Die Aufgaben des Judentums hozza tanulmányaikat, melyeknek megállapításai olyan tiszták és becsületesekek, hogy fejet kell hajtani ekkora küldetés előtt. Feuchtwanger a zsidóság küldetését így határozza meg: Az igazi zsidó nacionalizmus célja az anyagon és szellemen való keresztülhatolás. Ide a következő megállapításokon át jut el: a zsidó nacionalizmusnak a fajelmélethez semmi köze, a zsidóság nem közös faj, nem közös talaj, nem közös életforma, nem közös nyelv, de igenis közös mentalitás, közös szellemi állásfoglalás. És ez a mentalitás nem más, mint hitvallás a szellem mellett. És az igazi zsidó mentalitás minden célja elérésére tisztára szellemi eszközöket használ fel. Az ellenfelet nem legyőzni akarja, de meggyőzni. Arnold Zweig hasonló megállapításra jut: „Az antiszemitizmus lealacsonyít. Nemesek a zsidót alacsonyítja le, de éppugy, sőt nagyobb mértékben a nemzsidót, aki a befolyása alá került... Az a behozhatatlan előnyünk van, hogy az emberiség fénylőbb fegyvere, a szellem világossága és az ész — a miénk!“ Micsoda irigylésre méltó magabizás. De micsoda naivság is egyúttal: a gyilkosok ellen a szellem fegyverével küzdeni, az ellenséget: egy Hitlert, egy Goebbelst, egy Göringet nem legyőzni, de meggyőzni! A tiszta szellemfront nem hozhat változást, ha elszigetelve küzd Hitler ellen, ha nem kapcsolódik bele a tömegroham, a harc, a gyűlölet közös frontjába.

(Stósz)

Fábry Zoltán